

A CORVINUSRÓL A HARVARDRA KÉT EGYKORI K-KAROS DIÁK ÉLMÉNYEI

Egyesek szerint már az óvoda megválasztásával eldőli a gyermek életpályájának némely eleme, abban pedig még erősebb az egyetértés, hogy a felnőttet útjára bocsátó egyetem, az alma mater szerepe egyenesen megkerülhetetlen. Van, akinek ez utóbbiból több is van, s közéjük tartozik két volt K-karos diák, *Sándor László* és *Láda Ákos* is. S miért említjük most őket egy lapon? Mert jelenleg a széles körben a világ vezető egyetemeként emlegetett Harvard hallgatói. Kérésünkre most megosztják velünk benyomásaikat, ezzel is segítve elosztatni a Harvardot körüllegő „borostyánszínű” ködöt.

A Harvard Egyetem neve márkanév, amely az USA-ról a magyar populáris kultúrában alkotott képnek is eleme, így alighanem elég sok legenda és tévhit él felénk is erről az egyetemről. Mielőtt személyesen is átlépted a Harvard kapuját, milyen benyomásokkal rendelkezél az intézményről?

Sándor László: A közgazdasági tanszék oktatóinak többségéről hallottam már, és a mai korban már elég sok és friss munkáikat és gondolataikat is ismerhettük. Elmondások és (mi tagadás) filmek alapján kevésbé városi helyet vártam, inkább olyasmit, ahol egy elefántcsonttoronyba zárva dolgoznak az emberek az év legnagyobb részében. Ez a Harvardra nem igaz, nálunk megáll a metró, nagy a sürgés-forgás, még turista és koldus is rengeteg van. Talán még az lepett meg, hogy egyáltalán nem minden osztálytársam (sőt, néha professzorom sem) feltétlenül matek-diák-olimpikon, viszont a kíváncsiságuk, önbizalmuk és munkabírásuk hajtja őket fontos munkák felé. Még a teoretikusoknak sem olyan a doktori, mint az *Egy csodálatos elme* alapján tűnne. Minden professzorom a kristálytiszta intuíciójára és az eredeti meglátásaira büszke, nem a matematikai fegyvertárára. És tanítani is attól tudnak jól, hogy remekül fogalmazzák az érvek és a formulák lényegét, és olyan gyönyörűen beszélnek rögtönözve, ahogy mi előre megírva sem. Nem tudom, ez a más hangsúlyú közoktatásnak vagy a kevésbé szakosodott (és kitűnő) felsőoktatásuknak köszönhető-e, de elismerésre méltó, és meg tudott lepni. Kivételes dolog egy igazi, sokszínű egyetemre járni, ezer előnyét látom a szakosodott helyekhez képest. Részben a Harvard öntudata és öregdiákjai miatt is, de sokkal több döntéshozó hallgat az egyetemi emberekre, mint valaha remélni hittem volna, és még több egyetemi embernek terve (és elvárása magával szemben), hogy hatással legyen a világra. De ez ügyben más amerikai egyetem sem igazán kivétel.

Láda Ákos: Az egyik legelidebber helyként gondoltam rá régebben: egy hely, ahova hatalmas siker bekerülni, és ami már-már önmagában garantálja a sikeres karriert az egyetem elvégzése után. Érdekes módon nagyon sokáig elképzelhetetlennek tartottam, hogy Európán kívül tanuljak huzamosabb ideig, ezért annak ellenére, hogy többéves célom volt jó nevű külföldi egyetemre bekerülni, a Harvard maga nekem sosem volt egy nagy gyerekkori „amerikai álom.” Ugyanakkor, amikor aztán végül körbenéztem az amerikai egyetemek programjai között, és megláttam azt az egyedülálló Political Economy programot, aminek a keretében most tanulok, és ami úgy

tűnt, tökéletes lenne nekem, onnantól kezdve a Harvardra bekerülés lett hónapokig a mindent legyőző célom. Aztán mielőtt kiutaztam természetesen aggódtam egy kicsit, hogy mennyire tudok majd beilleszkedni egy elit Ivy League közegbe. Szerencsére ez az aggodalom tökéletesen felesleges volt, mert általánosan az emberek rendkívül barátságosak, segítőkészek és nyitottak – sőt, egy college-kid kinézetű megszeppent közép-európaival szemben még inkább.

Melyek voltak a legfontosabb állomásai annak az útnak, amely téged a Fővám téri vámpalotából a bostoni/cambridge-i campus lombos fák mögött megbúvó téglakúriába vezetett?

Sándor László: Nincs bostoni campus, és bár sok a fa (főleg Pesthez képest), nem bújnak meg a téglakúriáink. A tanszéknek egyetlen nagy épülete van, ami még mindig sokkal kisebb, mint a Fővámház, ráadásul korántsem ideális az intellektuális pezsgés szempontjából (nem elég nyitott a tér, lehetne több a személyes találkozás). A lakóházak meg általában egyszerű faházak, amik roppant hidegek télen.

Én elvégeztem a masterprogramot a CEU-n a Corvinus után, és úgy felvételiztem doktori helyekre. Ilyen szempontból nagy fordulat az én utamban nincsen, egyszerűen csak érdekelt a közgazdaságtan (és általában az értelmiségi életforma), és szerettem volna még többet tudni és később tanítani. Sok osztálytársamnak van érdekesebb útja, és látom is, hogy ha valaki nem 22 évesen kezdi a doktorit, akkor már jobb, ha valamilyen munkatapasztalata van, semmint még egy egyetemi végzettsége.

Láda Ákos: Azt hiszem, hogy ha egy amerikai top egyetemre szeretne bekerülni az ember egy számukra kevésbé ismert egyetemről, akkor bátornak kell lenni, és meg kell próbálni kitűnni. Tehát persze a TDK sikereim, a magas GRE eredményem, az ajánlásaim és a tanulmányi átlagom mindenképp hozzájárult a sikerhez, de szerintem például az is, hogy kreatív „statement of purpose”-t próbáltam írni, amit a köré építettem, hogy tíz évig egy helyi néptáncegyüttesben táncoltam. (Egyébként szinte végtelennek tűnő órákat töltöttem a statement of purpose írásával, hogy nehogy véletlenül nevetségesbe csapjon át).

És mi történt veled azóta? Mit csinálsz a Harvardon? Milyen kutatási és oktatási programokban veszel részt? Mikor zárul le a tervek szerint a képzésed, és milyen „papírt” kapsz majd a végén?

Sándor László: A harmadik évemben vagyok az egyetemen. Minden vizsgámat letettem, az összes fontos kurzuson túl vagyok és írogatom a saját ötleteimet. Egy nagyobb kísérletet futtatok két fiatal közösségi gazdaságtan professzorral, annak az eredményeit prezentáltam most ősszel, sok (személyes) tanulsággal. Nekik is és *Ambrus Attilának* is segítek más empirikus projekteken is, és alapvetően közpénzügyi problémákon próbálom törni a fejem. De a harmadév a szárnypróbálgatások ideje, a legtöbb osztálytársam frusztráltan próbálkozik – ráadásul még a megálmodott okos empirikus megfigyelésekhez sem lehet megálmodni az adatokat vagy a nagyszabású kísérletet, hanem meg kell találni, ki kell kérni, pályázni kell rá (vagy már rég kellett volna). Manapság egyre ritkább, hogy valaki öt évnél hamarabb végezne (persze magyarok közt is vannak olyan jók, akik így végeztek), és

nekem sem néz ki hamarabb a doktori. De a közgazdaságtudományok doktora leszek, nagyon úgy néz ki.

Láda Ákos: Befejeztem az első félévet, úgy érzem, sikeresen. Mindemellett már elkezdtem a saját kutatásomat is, prezentáltam a munkámat, és pozitív visszajelzéseket kaptam, aminek nagyon örültem. Emellett nekem speciális a programom, mert a Political Economy and Government program mind a Közgazdaságtan tanszékhez, mind a Politikatudományi tanszékhez, mind a Kennedy Schoolhoz tartozik. Ezt a hármas lehetőséget ki is használtam és rengeteg új, érdekes embert ismerem meg a világ minden tájáról. Elvileg öt éves a programom és „PhD in Political Economy and Government” lesz a diplomám.

És ha egyszer az a papír a kezében lesz, mit szeretnél majd csinálni?

Sándor László: Kutatni és tanítani. Minél fontosabb és egyértelműbb, de korrekt és tudományos tanulmányokat írni. Kísérleteket, meggyőző megfigyeléseket és követhető (ergo matematizált) érveket kitalálni, illetve tanítványokkal és kollégákkal kidolgozni és előadni. És persze mások munkáját olvasni, hallgatni, továbbadni ezután is. Ráadásul mivel meggyőződésem szerint a tudásom és a megközelítem (adóztatásról, oktatásról, béregyenlőtlenségekről stb.) a gyakorlatban is releváns, és előreviheti a közös ügyeinket, ezért remélem, hogy ilyesmi munkám is akadna, de nem kell a tudást egyből készpénzre váltani. Fontosabb embereket és tanítványokat meggyőzni és hasznos munkára tanítani.

Láda Ákos: Valószínűleg az akadémiai pályát választom, kutatnék és tanítanék professzorként.

És hol?

Sándor László: Egy olyan helyen, ahol megbecsülnek és megfizetnek, ahol (legalábbis a tudásommal arányosan) komolyan vesznek, ahol boldogan élhet a családom.

Munkahely tekintetében egy egyetemi állás az igazi cél, ez az életforma jelenti a legjobb mintát a tudásunk karbantartására és kamatoztatására, és arra képeznek ki minket igazán. De hogyha valamilyen kutatóintézet lenne az út vége (vagy a következő állomás), abból is sokat ki lehetne hozni. Nem hiszem, hogy belőlem újságíró lenne vagy „megmondóember”.

Láda Ákos: Azt még majd meglátjuk. Mind Amerikát, mind Magyarországot, de akár mást is elképzelhetőnek tartok.

Tervezed-e, hogy visszatérsz Magyarországra?

Sándor László: Néhány magyar kollégánk kiemelkedett annyira a kemény és eredeti munkájával, hogy Amerikában találják ezt meg, sokan egészen jó helyeken. Sokan mások Magyarországot választották. Mind az itteni, mind az otthoni lehetőségeim terén érhetnek még kellemes és kellemetlen meglepetések a hátralévő években. Bár bizonyos értelemben még mindig álmodozhatom amerikai kellemes meglepetésekről is, sok szempontból nem bánám, ha Magyarország lepne meg...

Láda Ákos: Nem tudom még. De már amennyire fél év Amerika után biztosra lehet ezt mondani, úgy látom Amerikában is megtalálnám a helyem.

A Harvard Egyetemmel már számos magyar név összefonódik. Elég csupán a közgazdászok közül Kornai professzor úrra, Ujhelyi Gergőre vagy éppen a ma is ott tanító Ambrus Attilára gondolni. Ez a komoly előtörténet diktálja a kérdést: milyen a magyarok megítélése a Harvardon napjainkban? Szakmailag és személyesen egyaránt.

Sándor László: A sikeres öregdiákjaink közül *Eső Pétert, Koren Miklóst, Kőszegi Botondot* és *Szeidl Ádámot* sem szabad elfelejteni. Szerintem különös jelentőséget nem tulajdonítanak nekünk. Nem vagyunk kisebb ország, mint Dánia, Svédország vagy Görögország, mi is fel-felbukkanhatunk néha – tulajdonképpen az a jó, ha ez senkit nem is lep meg. De annyira nem fontos a nemzeti hovatartozás, hogy feltűnjön, hacsak nem olyan sok diákról van szó, mint a nagy európai vagy ázsiai országok esetében. De az én osztályomban van román, bolgár, cseh és szlovák is. Inkább csak az a ritkaság, ha valaki nem tanult már a doktori előtt is külföldön. Persze az ambíciókon is múlhat, hogy valaki hamarabb jött, de azt is mutathatja, hogy az otthoni egyetemekben nem mindig bíznak a felvételiztetők.

Láda Ákos: A Közgazdaságtan tanszéken valóban ismernek és/vagy emlékeznek magyarokat/ra. Azt hiszem, akinek van általános véleménye, az magas matematikai tudásra gondol elsősorban. A Politikatudomány tanszéken és a Kennedy Schoolban talán kevésbé ismerik a magyarokat, így ott jelentősebb úttörő szerepem van nekem is. De összességében minimális nemzeti általánosító beskatulyázással találkoztam eddig.

Néhány éve sokat beszéltek arról, hogy a Harvard most stratégiát váltott, s a tehetősebb diákok mellett a szerényebb lehetőségek közül érkező, de kiemelkedő képességű diákokra szeretne koncentrálni. Mi valósult meg mindebből mára? Van-e különbség ebben a graduate és az undergraduate szint között? A bachelor-kurzus még mindig a keleti-parti arisztokrácia képzési találkozóhelye?

Sándor László: A Harvard a harmincas–negyvenes évekig volt kínosan arisztokratára, és *Larry Summers* kollégánk közelmúltbeli rektorsága óta végképp hangsúlyos a méltányossági ösztöndíj- és felvételi rendszer. Ráadásul a doktori iskolák még hamarabb lettek vegyesek. A hatalmasok többségének elég volt négy év, nem kellett nekik a doktori.

Néhány hagyomány vagy intézmény őriz valamit a régi korból, mert a hely mégis majdnem négyszáz éves, és nem akarja ezt sem elfelejteni – de például a mai (professzorok alkotta) vezetés mindenképpen a helyén kezeli ezt. Az öregdiákok vagy egyes klubok még arányt téveszthetnek néha, de a rektor ugyanúgy felemeli a szavát a nők, a kisebbségek vagy a melegek ügyében, mint a diákszervezetek. A rektorasszonyunknak is ez volt az egyik legfontosabb mondanivalója az idei facebook-filmmel kapcsolatban: hogy teljesen torzan és elítélendőn kezeli a női karaktereket a történet(ünk)ben. Az amerikai értelmiség, főleg az egyetemi népség Cambridge-ben is majdnem annyira érzékeny és haladó szellemiségű, mint

Berkeleyben (az Economist gunyorosan mindkettőt szokta „népköztársaságnak” hívni), nem kell őket féltetni. És az egyetem saját történetét sem kímélik, ha arról van szó.

Néhány amerikai nagyvárosi középiskola vagy méregdrága magánakadémia tanulói azért a Harvardra is együtt kerülnek be, alapvetően egy nagy amerikai egyetem mégis nagyobb olvasztótégelynek tűnik, mint a magyar egyetemek. Amerikában az egyetemen majdnem mindenki túllép a középiskoláján. A magyar doktoranduszok többsége viszont néhány pesti gyakorlóiskolából került ki, bármilyen egyetemi kiterő után is találkozik újra.

Láda Ákos: Nekem tévhitnek tűnik, hogy csak gazdag családok gyerekei járnának undergraduate képzésre, a graduate képzésben pedig biztosan hamis.

Milyen életszínvonalat mondhatsz a magadénak? Kuporgatnod kell, vagy azért ki tudod élvezni az ottani diákélet adta lehetőségeket?

Sándor László: A harvardi ösztöndíj igazán nagylelkű, ezt minden más sorstársamhoz képest el kell ismernem. Tanítanom is csak a harmadik évtől kell a pénzért, ráadásul kisebb munkákkal, asszisztenskedéssel eddig is kereshettem (volna) mellé. Én kicsit öregebben és a feleségemmel jöttem ki, és mivel ő egyelőre nem vállalhatott munkát (a zöldkártyával és egy amerikai diplomával kezében nyártól majd igen), az én életem egyáltalán nem olyan rózsás, mint az utazgató, jól élő osztálytársaimé. Főleg az évek óta dolgozó, előrelépő, megtakarító magyar kortársaimmal összehasonlítva egyértelmű, hogy számomra ez az öt év újabb befektetés (ki tudja, anyagilag megtérül-e valaha) – a tulajdonképpeni életem még mindig várat magára, részben mert sem időm, sem pénzem nem engedi, hogy kedvem szerint töltssem a hétvégéimet és a szabadságaimat.

Sok külföldi osztálytársamnak viszont van a hazájától tanulmányi ösztöndíja, vagy legalább adómentességi egyezménye az Egyesült Államokkal (nemcsak Szlovákiának, de Kazahsztánnak is). Bár nekem végül is segít a Harvard (áttételesen sok jótékony öregdiák és donor), szégyenletes, hogy Magyarország ennyire vak ebben az ügyben: egy fillért sem kaphatok Magyarországról, és még adót is fizetek ideát. És sok magyar kollégánk valószínűleg nem is olyan szerencsés, mint én a Harvarddal.

Láda Ákos: A PhD-s ösztöndíj úgy van megállapítva, hogy az „átlagos graduate diák kiadásait” fedezze. Az elején a családom megtakarításait és sajátomat is segítségül kellett hívnom, ugyanis hosszú távra megéri bútorozatlan lakást bérelni, és a bútorok beszerzése nyilván nagyobb költség, de szeptembertől számítva az ösztöndíjamból jöttem ki kuporgatás nélkül. De van olyan kalandvágyóbb brit barátom, aki nem szánta az augusztusát bútorozásra, az első amerikai estéjét egy helyi bárban töltötte (amerikai) focit nézve (ami persze nem tetszett neki), azt hiszem félév közepe felé mondta, hogy most már lett ágya, és közben nagyon jól is érzi magát. Összességében azt hiszem, hogy nehéz bekerülni egy top amerikai egyetemre, de ha felveszik az embert, akkor nagyjából pénzügyileg nullszaldósan tud „normális egyetemistaként” élni az ember. Ezzel ellentétben – amennyire én látom – sok top európai egyetemen továbbtanuláskor boldog az ember, ha legalább a tandíjat nem kell fizetnie.

Ha ezt a beszélgetést elolvassák, több pesti diáktársamban is talán felmerül majd a remény és az elhatározás, hogy megpróbálják követni a példáját. Mit tanácsolnál nekik? Egyáltalán milyen eséllyel kecsegtethetjük magunkat?

Sándor László: Szerintem meglepően jó esélyekkel. Sem matektudás, sem előképzettség, sem kíváncsiság terén nem kell egészen rendkívülinek lenni. Ha valaki erre a pályára való, és ez a felvételi anyagából kiderül, valamelyik jó amerikai hely fel fogja venni. Most is van egyszerre három magyar (corvinusos) évfolyamtársam a Berkeley másodévéén. Ha valaki komolyan veszi a szakmát és a felvételit, az bőven elég lehet. De az is igaz, hogy idejekorán meg kell találni a fogódzókat, tanácsokat, mentorokat a felvételikhez, mert otthon erről kevesen tudnak eleget. Amerikában 1000 ember doktorál évente közgazdaságtanból, és voltaképp csak ők az igazi közgazdászok, „a szakma” errefelé. Ijesztően is hangozhat, hogy ez ilyen kevés ember, de ha úgy nézzük, hogy ennek 5százaléka (minden huszadik ember) a Harvardról vagy az MIT-ről kerül ki, talán mégis el lehet hinni, hogy ez sem egy páratlan, elképzelhetetlen supercsoport. A kicsit is érdeklődő, gyors felfogású magyaroknak nem kell, hogy komplexusaik legyenek – de persze ez nem csak azt jelenti, hogy a felső 5–10 százalék felvételizhetne ide, hanem azt is, hogy akárhol van, komolyan vehetné magát, és merhetne fontos munkákon dolgozni, és beleszólást kérni a dolgokba (mind a tudományba, mind a közügyekbe). Ez fontos tanulsága volt a Harvardnak: nem kell felfoghatatlan, *Neumann* vagy *Erdős* szintű zseninek lenni ahhoz, hogy változtass a világon. Ebben az amerikai diákok (doktoranduszok és undergraduatek) ambíciója szép példa.

Láda Ákos: Ez egy nagy cél, de nem elérhetetlen: engem közvetlenül a Corvinus öt éves makrokozgazdasági szakának elvégzése után felvettek volna a legtöbb top amerikai es angol egyetemre. A tudatos készülés akár már évekkorábban sokat segíthet. Ha PhD-programra megy valaki, akkor első körben valószínűleg kutatni fog majd a program befejezése után. Ezért a valódi, értékes saját kutatásra törekvés nagyon hasznos készülés. Komoly programokra való jelentkezéskor általában kérnek 15–20 oldalas írásmintát. Ahogy már mondtam, szerintem nekem az írásom az egyik nyerő pontom volt, és az nem kevesebb, mint ötödik TDK munkám volt. A TDK-t fantasztikus intézménynek tartom, mert keretet ad a saját kutatás tanuláshoz. Nekem ez a saját kutatás igazi „learning by doing” volt, tehát az első négy tudományos diákköri dolgozatom ugyanúgy hozzájárult a Harvardhoz, mint az utolsó, még akkor is, ha teljesen más volt egyik-másik témája, és a jelentkezéshez is csak az utolsót használtam föl. És ahogy a témáim változtak, egyre inkább jöttem rá arra is, hogy mi is az, ami olyannyira érdekel, hogy évekig azzal foglalkozzak. És az, hogy ilyen konkrét ötletem van erről ez nem csak a jelentkezéskor impresszív, de aztán az egyetemen elsőévesként is lépéselőny jelentett.

S hadd térjek vissza most az első kérdésekre! Azt már tudjuk, milyen képed volt a Harvardról azelőtt, hogy a személyes történeted ezzel az egyetemmel elkezdődött, de mindez hogyan változott azóta? Hogyan látod ma a Harvardot?

Sándor László: A sikerhez, a teljes élethez még fontosabbnak látok olyan tulajdonságokat, amiket nem az iskolapadból hoz az ember. A szervezettséget, kitartást,

akaraterőt, önfegyelmet, a korán kelést, a kezdeményezőkézséget, a kiállást, fellépést. (És egyáltalán nem mondom, hogy én ezen a téren nagyon jól állnék.) Egyre jobban látom, hogy a modern értelmiségi (még az is, aki nem marad egyetemi pályán) voltaképpen „egyéni vállalkozó”, és így a sikere legalább annyira ilyesmi készségek függvénye, mint a matek- vagy nyelvtudásé vagy iskolai eredményeké. Természetesen ez legalább annyira lehet vonzó is, mint amennyire frusztráló.

Nem biztos, hogy elég jól emlékszem arra, mit éltem át két éve, amikor megérkeztem. Biztosan jobban beilleszkedtem azóta a társaságba, és jobban kiélvezem Cambridge világát az órákon kívül is. Szakmailag és csak úgy általában is sok minden „egyszerűségében nagyszerű”. Természetesen fantasztikus dolog, ahogy az ember egyszerű, de fontos kérdésekről professzorokkal és diáktársakkal beszél. Nagyon tanulságos látni, hogyan tanítottak minket tanítani *Mankiw* bevezető kurzusához, és hogyan követték és támogatták egész félévben a munkánkat apróságok terén is, félévente pedig egy külön központ képzí a demonstrátorokat egy kétnapos konferencián. Mi pedig e-mailezünk és találkozunk a tanítványainkkal, követve, támogatva mindenkit a maga útján. Egy hónap után már minden tanítványommal beszéltem négy szemközt.

Ezek közül néhány dolog természetesen pénzkérdés. De néhány dolog egyszerű, és egyáltalán nem pénzkérdés...

Láda Ákos: Egy távoli, elérhetetlennek látszó, messzi világból félig már most az otthonom lett. Tehát azt hiszem megszoktam a harvardos életet, ami egyébként sok mindenben jól kerül bemutatásra (bár természetesen eltúlozva) a *Social Network* filmben, azzal a nagy kivétellel, hogy semmiféle eliteskedést nem tapasztaltam. Nagyon tetszik a harvardos élet az osztályteremben és azon kívül is, és nagyon jól érzem magam.

Köszönöm a válaszokat!

AZ INTERJÚT HALÁSZ FERENC KÉSZÍTETTE